

Marie Boccou Kestřánková

Cílem příspěvku je stručně informovat o dvou grantech, které jsou v současné době realizovány na Ústavu bohemistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (dále ÚBS FF UK). V roce 2022 sestavují zaměstnanci ÚBS FF UK dva mezinárodní týmy, jež žádají o granty a v centru jejichž zájmu stojí tzv. heritage linguistics, tedy věda zabývající se zkoumáním zděděného jazyka.² Nejprve jsou prezentovány záměry a činnosti spojené s grantem 4EU+ mini-grants, následně Central — Annual Theme.

Na začátku roku 2022 reaguje tým složený z odborníků 5 evropských zemí (z České republiky, Polska, Německa, Francie, Itálie) na výzvu Aliance 4EU+ a usiluje o přidělení minigrantu.³ Tato žádost je podpořena na jaře 2022, vytyčené cíle jsou realizovány v období od března do prosince 2022.

V rámci tohoto grantu se univerzitní experti zabývají diferenciací přístupu k výuce žáků-cizinců a žáků se zděděným jazykem.⁴ Uvedené téma představuje jeden z aktuálních vzdělávacích problémů v Evropě, neboť v současnosti roste počet žáků pocházejících z bilingvních rodin nebo z rodin, jejichž členové mezi sebou hovoří jiným jazykem než jazykem školní výuky v hostitelské zemi. Záměrem řady těchto rodin je poskytnout svým potomkům systematické vzdělání ve dvou jazycích, např. děti denně navštěvují německou školu a příležitostně českou školu (v české škole skládají rozdílové zkoušky apod.).

Hlavní cíle tohoto projektu jsou získat informace o tom, jak zúčastněné země pracují s žáky s úbytkem jazyka a cizinci, viz dále, a vytvořit mezinárodní expertní tým se zájmem se uvedené problematice dlouhodobě věnovat.

V první fázi společné činnosti se konají online schůzky a vypracovává se návrh pilotní studie, kterou provádějí tři zúčastněné země: Česká republika, Polsko a Itálie. Zmíněné pilotní studie si kladou za cíl získat informace o státní evidenci žáků zúčastněných států a provést rozhovory s učiteli, viz dále.

K získání potřebných informací o státní evidenci žáků experti prostudovávají veřejně přístupné zdroje, případně se obracejí na odpovídající úřady daných zemí (např. úřady ministerstva školství) a konzultují s nimi své dotazy. Z těchto zdrojů

1 Upřednostňujeme termín heritage linguistics před termínem kontaktní lingvistika, viz např. Nekula 2017.

2 Pro výraz heritage language se v českém kontextu užívá termínu zděděný jazyk, jazyk zděděný (viz např. Štěpánová 2020, Šebesta–Škodová 2021, Nekula 2021 nebo překlady jinojazyčné odborné literatury jako např. Grosjean–Li a kol. 2019 v překladu Chromého), v některých česky psaných materiálech se pracuje s anglickým termínem heritage language i s jeho českým ekvivalem (viz např. Klučková 2021). V tomto textu používáme českého termínu zděděný jazyk.

3 K 4EU+ mini-grants viz www.ec.cuni.cz/ECEN-104.html.

4 Termín cizinec užíváme pro cíle tohoto textu zjednodušeně, odkazujeme jím na žáka, který si osvojuje jazyk hostitelské země jako jazyk cizí/druhý.

jsou získány informace o registrování žáků, kteří nabývají schopnosti a dovednosti ve zděděném jazyku nejen v rodinném prostředí, ale i ve vzdělávacích institucích původního státu. Jinými slovy, je zjišťováno, zda/jak se např. český státní systém stará o evidování žáků-krajanů, kteří se učí češtinu v českých školách, přestože jsou tito žáci vzděláváni na denní bázi ve většinovém, často dominantním jazyku a v jiné zemi.⁵

Na základě provedených rozhovorů s učiteli si experti vytvářejí počáteční představu o tom, jak jsou učitelé celkově informováni o rozdílech v rozvíjení žáka se zděděným jazykem a žáka-cizince.⁶

V červnu 2022 je uspořádán dvoudenní prezenční meeting širšího týmu, na setkání probíhá diskuse o výuce uživatelů zděděného jazyka a žáků-cizinců, na téma zděděného jazyka je přednesena přednáška a jsou prezentovány výsledky pilotních studií.⁷ V současné době jsou vyhodnocovány závěry osobního setkání, jež budou využity pro položení základů navazujícího výzkumu nebo při plánování navazujícího projektu.

Tématu vzdělávání žáků se zděděným jazykem se rovněž věnuje grant CENTRAL — Annual Theme,⁸ jež je realizován od září 2022 do června 2023. V rámci tohoto grantu se natáčí série podcastů s odborníky ze tří evropských států, kteří referují o tom, co je nutné udělat pro to, aby děti migrantů, které v hostitelské zemi denně navštěvují základní školy, neztratily kontakt se svým mateřským nebo zděděným jazykem.⁹ Způsob zprostředkování informací prostřednictvím podcastu je zvolen pro uživatelskou vstřícnost tohoto nosiče, jeho popularitu a pro snadné sdílení získaných údajů se širokou odbornou veřejností.

Základní premisa činností projektu vychází z toho, že akademici z České republiky, Maďarska a Polska udělají průzkum podle předepsaných bodů, výsledky průzkumu zasadí do odborného kontextu a prostřednictvím podcastu je budou prezentovat široké odborné veřejnosti.

-
- 5 Žákem nabývajícím zděděný jazyk míníme žáka, který pravidelně navštěvuje kurzy zděděného jazyka, tj. ve školním prostředí rozvíjí své schopnosti a dovednosti ve všech jazykových rovinách, a je v kontaktu s jazykem výuky i vyučovacím jazykem (k jazyku výuky a vyučovacím jazyku viz Nekvapil–Sloboda–Wagner 2009). V tomto kontextu záměrně nepoužíváme termín heritage language learner, neboť definice tohoto termínu se liší od skupiny, na niž se pilotní studie zaměřovala. K vymezení termínu heritage language learner viz např. Valdés 2005.
- 6 Všechny rozhovory jsou vedeny s učiteli ze škol, které se nacházejí přímo ve zúčastněných zemích. V navazujících pilotních studiích se tým plánuje zaměřit na formu výuky (např. prezenční/online), na metodické závěry učitelů, na další typy vzdělávacích institucí (z pohledu České republiky např. Česká centra, České školy bez hranic, Krajánek ve světě) aj.
- 7 Přednášku About Heritage Language Speakers and Learners připravila Univerzita Hamburk.
- 8 K Central — Annual Theme viz www.central-network.eu/outreach/central-theme/.
- 9 Souhlasíme s Nekvapilem–Slobodou–Wagnerem 2009 nebo s Polinsky–Kagan 2007 v ukázání na problematičnost rozlišování mateřského a zděděného jazyka u bilingvních mluvčích.

V současné fázi realizace grantu je formulováno a rozpracováno 5 oblastí, jež mají všechny rozhovory jednotně pokrývat, a jsou připravovány scénáře nahrávek.

Každý podcast bude obecně informovat o cílové skupině a poreferuje o podpoře, kterou rodiny dostávají, případně by ji měly dostávat ze strany hostitelské země a/nebo země původu.¹⁰ Rečníci se vyjádří k možnostem studia v zemi původu (tzn. k možnostem rozvíjení zděděného jazyka, učebním plánům pro uživatele zděděného jazyka) a pohovoří o roli univerzit při zvyšování efektivity vzdělávání dvoj-
jazyčných žáků.

Všechny výstupy z projektu budou během roku 2023 veřejně přístupné na stránkách Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Jak bylo řečeno, v českém prostředí není doposud věnována dostatečná pozornost problematice heritage linguistics. V brzké budoucnosti lze očekávat zvýšení zájmu o danou odbornou oblast, neboť s nabývajícím počtem rodin žijících v zahraničí roste nutnost komplexního zaměření na vzdělávání ve zděděném jazyku.¹¹

K hlubšímu odbornému prozkoumání široké problematiky spojené s podporou krajanů a s profesionálním zprostředkováním zděděného jazyka je potřeba oslovovat odborníky k mezioborové spolupráci — řečené je úzce spjato s lingvistikou, pedagogikou, psychologií, sociologií, etnografií aj. Pro aktivní systematické zlepšování platformy vzdělávání jmenované cílové skupiny žáků je nezbytné sdílet poznatky o situaci doma i v zahraničí nejen mezi akademiky, ale také se státní správou (např. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky), se školami a s učiteli.

Odborné týmy obou grantů v rámci dlouhodobých cílů zamýšlejí přispět k promyšlenému systematickému zlepšování platformy vzdělávání uživatelů zděděného jazyka. Týmy si plně uvědomují, že naplnění takového cíle vyžaduje řadu výzkumů a dlouholetou odbornou činnost.

Pro postupné naplňování takových záměrů je hledán způsob, jak mapovat perspektivu systému (např. státní správy), uživatele zděděného jazyka i pedagogické praxe. Probíhají proto uvedené odborné setkání, plánují se konference a je informována veřejnost. Pro spojení se širokou odbornou veřejností, která je základem pro realizaci následných kroků, se podcast jeví jako ideální prostředek.

BIBLIOGRAFIE:

CENTRAL — Annual Theme. [online] Dostupné z www: <https://central-network.eu/outreach/central-theme/> .	Eurostat, statistické údaje o Evropě. [online] Dostupné z www: <https://ec.europa.eu/eurostat> .
Europeancentre, 4EU+ mini-grants. [online] Dostupné z www: <https://ec.cuni.cz/ECEN-104.html> .	Grosjean, F. — Li, P. a kol. (2019): <i>Psycholinguvistika bilingvismu</i> . Praha, Karolinum.

10 Původní zemí či zemí původu míníme zemi, z níž žák či jeho rodina původně pochází, tzn. označujeme takto zemi, v níž se nacházejí rodinné kořeny žáka nebo jeho rodiny.

11 K migraci v Evropě viz např. www.ec.europa.eu/eurostat.

- Klučková, M. (2021): Epentetické vokály v češtině chorvatských Čechů, *Naše řeč* 104(5), s. 322–337.
- Nekula, M. (2021): Čeština ve světě: Slovo úvodem, *Naše řeč* 104(5), s. 281–283.
- Nekula, M. (2017): Kontaktní lingvistika, in: Karlík, P. — Nekula, M. — Pleskalová J. (ed.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 2022-11-11]. Dostupné z [www: <https://www.czechency.org/slovník/KONTAKTOVÁ%20LINGVISTIKA/>](https://www.czechency.org/slovník/KONTAKTOVÁ%20LINGVISTIKA/).
- Nekvapil, J. — Sloboda, M. — Wagner, P. (2009): *Mnohojazyčnost v České republice. Základní informace = Multilingualism in the Czech Republic. Basic Information*. Praha: LN.
- Polinsky, M. — Kagan, O. (2007): Heritage languages: In the ‘wild’ and in the classroom, *Language and Linguistics Compass* 1(5), s. 368–395.
- Šebesta, K. — Škodová S. (2021): Úvodní slovo, *NČDS* (2), s. 5–7.
- Štěpánová M. (2020): Nejstarší mluvčí češtiny v Buenos Aires: uchování a předávání jazyka předků, *NČDS* (1), s. 52–67.
- Valdés, G. (2005): Bilingualism, heritage language learners, and SLA research: Opportunities lost or seized? *The Modern Language Journal* 89(3), s. 410–426.